

КОМПЕТЕНТНІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Перед системою освіти сьогодні стоїть завдання максимального розкриття своєрідного творчого потенціалу кожної особистості. В основі нового спрямування педагогічного процесу лежить ідея компетентнісного підходу; при цьому мається на увазі не тільки розвиток потенціалу кожного учня, а й постійний саморозвиток учителя, формування його професійної компетентності, тому що основною метою освіти є підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня та профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, який вільно володіє професією та орієнтується в суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності. Соціальна ситуація, що склалася, якісно по-новому висуває проблему підготовки педагогічних кадрів, вимагає наукового переосмислення цінностей системи, формування професійної компетентності вчителя. Компетентнісний підхід до професійного зростання педагогічних кадрів недостатньо розроблений у вітчизняній науковій літературі та повільно втілюється в життя.

Мета статті – подати сутність, умови та засоби професійного зростання педагогічних кадрів у навчальному закладі на основі компетентнісно орієнтованого підходу.

Вагомий внесок у розвиток теорії й методології вдосконалення системи освіти шляхом застосування компетентнісного підходу зробили вчені й практики, зокрема: В.М. Аніщенко, В.П. Бездухов, В.А. Болотов, М.С. Волошина, Т.В. Добутько, О. Дубасенюк, Б.Д. Ельконін, Г. Єльнікова, І.Г. Єрмаков, О. Заблоцька, І.О. Зимня, О.І. Локшина, А.К. Маркова, А.І. Михайличенко, О.В. Овчарук, О.І. Пометун, О.Я. Савченко, В.В. Серіков, Ю.Г. Татур, А.М. Тубельський, А.В. Хуторський, С.О. Шишов та інші.

Аналіз поглядів цих науковців свідчить, що під поняттям “компетентнісний підхід” розуміється спрямованість освітнього простору на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості [3, с. 64].

Компетентнісно орієнтований підхід – підхід до організації навчально-виховного процесу, який спрямований на набуття особистістю певної суми знань і досвіду, що дають змогу їй робити висновки про щось, переконливо висловлювати власні думки, діяти адекватним чином у різних ситуаціях [6, с. 61].

Серед великої кількості компетентностей, якими повинен володіти вчитель, можна виділити ключові, універсальні за своїм характером, тобто основні, найвагоміші, інтегровані. Серед них:

1. Компетентність у професійній сфері:

– професійна, спрямована на викладацьку діяльність (професійно-педагогічна ерудиція, знання в тій сфері науки, що лежить в основі предмета, який викладається, забезпечення професійною інформацією, володіння методикою викладання, володіння навичками дослідницької діяльності, володіння вчителем національною та світовою культурною спадщиною, культура міжособистісних відносин, уміння дотримуватися принципів толерантності, емоційна культура й психологічна зрілість, збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточуючих);

– професійна, спрямована на самовдосконалення (лінгвістичні, технічні та наукові знання, уміння оперувати знаннями в житті та навчанні, уміння використовувати джерела інформації для власного розвитку, розуміння та впровадження інноваційних технологій, сучасних освітніх концепцій, розвиток індивідуальних здібностей і талантів, обізнаність у власних сильних та слабких сторонах, здатність до самоаналізу, динамічні знання тощо).

2. Компетентність у комунікативно-соціально-морально-етично-правовій сфері (здатність до співпраці, уміння розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях, навички взаєморозуміння, здатність учителя визначати своє місце в суспільстві, проектувати стратегію власної діяльності, виявляти самостійність, ініціативу, бути мобільним, володіти комунікативними навичками, здатність орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя, виконувати громадянські обов'язки, використовувати засоби та моделі поведінки, які відповідають законодавству України тощо).

3. Компетентність в інформаційно-технологічній сфері (здатність вчителя орієнтуватися в інформаційному просторі, оперувати інформацією відповідно до професійної підготовки).

Саме такі ключові групи компетентностей сприяють досягненню успіхів у житті, відповідають багатоманітним сферам життя, дають можливість особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах і роблять внесок у розвиток якості суспільства та особистий успіх; виступають індикатором готовності особистості до активної участі в житті суспільства; спрямовують навчально-виховний процес на досягнення освітніх цілей.

Таким чином, професійна компетентність учителя є складним інтегральним, інтелектуальним, професійним і особистісним утворенням, який формується в процесі його професійної підготовки, виявляється, розвивається та вдосконалюється у професійній діяльності, а ефективність її здійснення суттєво залежить від видів теоретичної, практичної й психологічної підготовленості до неї, особистісних, професійних та індивідуально-психологічних якостей, сприйняття цілей, цінностей, змісту й особливостей цієї діяльності.

Проблема професійної компетентності ще не дістала свого глибокого вивчення та вичерпного аналізу, тому в науковій літературі ця категорія широко трактується та співвідноситься з іншими науковими категоріями-

ми (професіоналізм, уміння тощо). Проблема структури й змісту професійної компетентності вчителя є предметом наукових дискусій не лише між педагогами й психологами, фізіологами та соціологами, а й між спеціалістами-практиками.

Поняття “професійна компетентність учителя” розкрито таким чином: “компетентність учителя професійна, коли вчитель володіє необхідною сумою знань, умінь, навичок, які визначають сформованість його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування та особистості вчителя як носія певних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості” [2, с. 133].

До змісту професійної компетентності І.А. Зязюн включає знання предмета, методики його викладання, педагогіки й психології та рівень розвитку професійної самосвідомості, індивідуально-типові особливості й професійно значущі якості [4, с. 34].

Професійна компетентність учителя виявляється в діяльності й не може обмежуватися тільки певними знаннями, уміннями та навичками. У зв'язку із цим, щоб бути компетентним фахівцем, мало мати фундаментальну теоретичну й практичну підготовку, необхідно бути творчою особистістю, професійно та психологічно готовою і здатною до ефективного застосування набутих фахових знань у професійній діяльності. Таке розуміння змісту поняття “професійна компетентність” дає нам можливість обґрунтувати провідний методологічний підхід до визначення компетентності будь-якого фахівця, яка враховує різні аспекти його діяльності: інтелектуальний (когнітивний), професійний (фаховий) і особистісний (суб'єктний), які взаємодоповнюють один одного, сприяють їх комплексному й системному прояву, у разі потреби можуть компенсувати недостатній розвиток певних показників його компетентності. При недостатній несформованості одного із них він неспроможний досягати основної мети власної діяльності, системно й комплексно реалізувати основні свої компетенції.

Компетентнісний підхід в освіті надає широкі потенційні можливості для підвищення якості підготовки фахівців за сприятливих умов.

Необхідні умови реалізації компетентнісного підходу до професійного зростання педагогічних кадрів як освітньої інновації висвітлено у працях В. Бондаря, О. Гончара, А. Грабового, Т. Григорчука, І. Мороза, І. Радигіної, О. Савченко, А. Степанюк, С. Трубачової та інших. На основі думок і поглядів науковців слід назвати такі: створення психологічного комфорту в колективі й можливості конструктивного діалогу між адміністрацією та вчителем, створення сприятливого середовища для учителів і дітей, дотримання низки дидактичних умов, орієнтація вчителя на самооцінку, саморозвиток, самовдосконалення професійної компетентності, створення атмосфери творчого пошуку, забезпечення методичною літературою та матеріально-технічним оснащенням кабінетів, використання інноваційних технологій освіти в навчальному процесі, опанування методик наукового пошуку, дослідження.

Одним з основних шляхів до підвищення компетентності вчителя в навчально-виховному процесі є впровадження сучасних форм роботи та засобів навчання.

Основними організаційними формами є: індивідуальні, колективні, групові; традиційні, нетрадиційні.

Індивідуальна форма роботи – це самостійна навчальна діяльність педагогів, спрямована на їх практичну підготовку. Йдеться, насамперед, про підготовку до проведення навчальних занять, позакласних заходів, планування роботи, оформлення шкільної документації, добору текстів письмових робіт для тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів тощо. Індивідуальні форми методичної роботи охоплюють наставництво, стажування, консультування, дистанційне навчання, відвідування занять та позакласних заходів, самоосвіту. Самоосвіта педагога є одним з найважливіших шляхів упровадження педагогічної науки в шкільну практику.

Колективні форми використовуються з метою вироблення єдиного підходу до вирішення певних проблем, обговорення актуальних питань організації навчально-виховного процесу, аналізу результату колективної діяльності, вивчення й поширення кращого педагогічного досвіду, науково-технічної та педагогічної інформації. До колективних форм методичної роботи можна віднести професійні конкурси (предметні, психологічні, педагогічні) та різноманітні форми професійної взаємодії. Колективні форми роботи поділяються на групові та масові. Масові форми роботи сприяють збагаченню інтересів, духовних і професійних потреб педагогічних кадрів, допомагають у виборі позиції з важливих педагогічних проблем сучасності, виступають як форми виявлення й узагальнення найкращого педагогічного досвіду. Групові форми мобільні та динамічні об'єднують педагогів за інтересами, у них створюються оптимальні умови для обміну досвідом роботи, творчих дискусій, виконання практичних завдань. Колективні форми є надієвішою формою поширення, демонстрації кращих надбань педагогів.

Серед сучасних засобів навчання, які сприяють підвищенню професійної компетентності вчителя, виділяють: словесні (концепції, програми самоосвіти, навчальні програми, підручники, методичні посібники та інші тексти), візуальні (уроки, спецкурси, інтерактивні технології, школа передового педагогічного досвіду, експериментальна й дослідницька робота, моделі, схеми, таблиці, картини, діаграми, графіки тощо), механічні візуальні прилади (мультимедійні засоби та цифрові носії інформації), аудіальні засоби (відтворення аудіосупроводу з цифрових носіїв інформації), аудіо-візуальні (звуковий фільм, телебачення, відео), засоби, що автоматизують процес навчання (комп'ютерні мультимедійні засоби, інформаційні мережі, телекомунікаційні мережі, створення власних предметних сайтів у все-світній мережі Інтернет).

Висновки. Таким чином, професійна компетентність – це поєднання теоретичної і практичної підготовленості фахівця до професійної діяльності, основний показник наявності в нього розвинутого професійного мис-

лення. Професійне зростання педагогічних кадрів на засадах компетентнісно орієнтованого підходу ефективно при створенні комплексу соціально-економічних та організаційно-педагогічних умов і факторів, що визначають особливості процесу підвищення кваліфікації педагогічних кадрів на сучасному етапі, застосування традиційних і нетрадиційних форм роботи та засобів навчання.

Професійна компетентність учителя є найголовнішою його якістю й може слугувати гарантією успіху, а компетентністний підхід – один із чинників, що сприяє модернізації змісту освіти, який поповнює ту низку освітніх інновацій і класичних підходів, що допомагають освітянам гармонійно поєднувати позитивний досвід для реалізації сучасних освітніх цілей. Компетентнісно орієнтований підхід, на відміну від традиційного, є більш ефективним, тому що дає змогу і педагогу, й учню стати творцем навчально-виховного процесу, дослідником-експериментатором, спонукає до творчості, забезпечує максимальне розкриття потенціалу кожного вчителя.

Література

1. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
2. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М. : МарТ ; Ростов н/Д : МарТ, 2005. – С. 133.
3. Компетентністний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О.В. Овчарука. – К. : К.І.С., 2004. – С. 64.
4. Педагогічна майстерність : підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І.А. Зязюна. – К. : Вища школа, 1997. – С. 34.
5. Селевко Г. Компетентности и их классификация / Г. Селевко // Народное образование. – 2004. – № 4. – С. 138–143.
6. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.
7. Шишов С.Е. Понятие компетенции в контексте качества образования / С.Е. Шишков // Стандарты и мониторинг в образовании. – 1999. – № 2. – С. 30–34.

ЛЕВЧЕНКО Я.Е.

ОБРАЗ СВІТУ ЯК ІНТЕГРАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПРЯМОВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ВНЗ

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризується значними соціальними, економічними, політичними, культурними та іншими змінами. Речі та явища, які були звичними й ще вчора здавалися незмінними, сьогодні вимагають нового осмислення. Змінюється погляд і на образ самої людини. Усе частіше серед її знакових характеристик називають конкурентоспроможність, мобільність, готовність до постійного самовдосконалення. Разом з тим у ньому зберігаються риси, значущість яких визнавалась і раніше. До